

FALUSI ÜNNEP

Saffer Pál

Egy Duna menti kis faluban jártam nemrég, ünnepelni mentünk. Nagy ünnep volt: hatszázadik évét ünnepelte a falu, a hatvanadikat a tűzoltótestület, és fennállásának huszonötödik évét a kultúregyesület, amely a tömegtelen sok Petőfi Sándorral és Ady Endrével ellentétben Móricz Zsigmond nevét viseli — nem véletlenül.

Mert ez a „Felső Duna mente”, ott Baranya szomszédságában, különös világ. Doroszló, Bács, Vajszka, Gombos és a többi kis falu ezen a vidéken, mintha mindig másképp érzékelték volna az életet, valahogy mélyebben, megállapodottabban, „tempósabban”, mint a többi bácskai falu. Egy kissé úgy tűnik, mintha a baranyai dombok levegője csapott volna át ide a nagy vízen, és a földbekapaszkodás csökönységét és nosztalgiáját hozta volna magával.

De talán ehhez, az ilyen mentalitáshoz hozzájárul maga a táj is. Mert most is, hogy az alkonvathban a kátyús úton Doroszló felé dőcögött velünk a kocsi — mert itt készült a nagy ünnep —, a nagyváros áttüzesedett aszfaltja és a hőségtől szinte lángoló búzatáblák után, mint egy csendesebb, nyugodtabb, elviselhetőbb nyár, előntött bennünket a Duna menti rétek, erdők és mocsarak hűvös, nedves lehelete.

— Van a falunkban egy szentkút (búcsújáróhely, ahol száz évvel ezelőtt egy pásztorlányka a Szűzanya képét vélte megpillantani a vízben, és ahol azóta pénztárkönyvet vezetnek), van egy kendergyárunk és a szövetkezet. Nagyjából ez az egész iparunk.

Így mondta az innen elszármazott újságírókolléga, és éreztem a szavából, hogy tulajdonképpen két ember küzd benne: egy a városi, aki megtanulta a mai rohanó világ matematikáját és tudja, hogy manapság nem szabad lemaradni, a másik, a Duna menti, akinek minden logika és korszerűség ellenére szívéhez nőtt az óvatos, megfontolt léptekkel haladó, sok mindent konzerváló — hogy az ünnep mértékével mérjek — hatszáz éves csend.

Ez a csend a megmaradás, a tartósság érzését kelti az emberben. Mintha az sem menne el innen aki meghal. Számon tartják, jelen van, mindaddig talán, amíg a számontartók számontartói is nem szorulnak számontartásra.

Valamikor, a tengerparton, ciprusos temető láttán jutott eszembe, hogy itt talán nem is nehéz meghalni azzal a tudattal, hogy az ember örökké a ciprusok és a kéklő meleg ég alatt marad. A Duna mentére kellett jönnöm, hogy megértsem: a földdel összenőni a ciprusok nélkül is lehet.

Kevés az olyan falu Vajdaságban, ahol, mint itt, pontosan tudják, hogy hányan mentek nyugodni a nyirkos réti földbe az utóbbi hatszáz évben. Itt tudják, és meg is mondták az ünnepi akadémián.

Amikor megérkeztünk a faluba, az alkonyat már sűrűsödött. Az emberek kint ültek, vagy ácsorogtak a házak előtt, és nézték a fiatalokat, helybelieket és környékbelieket, tűzoltókat és népviseletbe öltözött táncosokat, amint a fáradhatatlanul csinnadrattázó fúvósok mögött a falu központja felé lépegettek. Azután, lassacskán, nyilván felkerekedtek ők is, az idősebbek, és beballagtak a kultúrotthon udvarába megnézni a nagy ünnepet, amilyen nem volt itt vagy huszonöt esztendeje. Nyilván — mondom —, mert zsúfolásig megtelt az udvar.

Három titok fogott meg engem azon az estén a doroszlói kultúrotthon nyári színpada előtt.

Az első akkor, amikor az idős gyógyszerész, aki már évtizedek óta osztogatja itt a porokat, herbateákat és újabban az antibiotikumokat, és ugyanannyi ideje vezetgeti, szervezgeti a helyi tűzoltótestet, (mintha az is tulajdonsága lenne ennek a kis világnak, hogy az időt itt legalább évtizedekben mérik) — egyszerűen amikor a gyógyszerész határtalan büszkeséggel és ugyanolyan határtalan szerénységgel, szinte szándékosan ügyetlenkedve, hogy kisebbitse magát (mert úgy tűnt, hogy elviselhetetlenül nagy volt neki ez az ünneplés és megtiszteltetés), elmondta nagy beszédét a doroszlói tűzoltóság történetéről, és akkor, amikor a kultúregyesület elnöke és titkára az elismerő okleveleket osztogatták...

Ezt a titkot tulajdonképpen már régen és sokan megfogalmazták. A sorok között bujkál abban a Kosztolányi versben is, amely úgy kezdődik: „A patikának üvegajtájában...”

Sokan megfogalmazták már ezt a titkot, korokon át változott a neve (a lényege nemigen), manapság „a falusi értelmiség kérdésének” hívják, de megfejteni eddig még senkinek sem sikerült.

Senki sem tudja teljesen megmagyarázni azt a szép titkot (részleges magyarázatok akadnak szép számmal, de mindegyik után, még mindig marad egy parányi miért, amely a maga parányi mivoltában épp elegendő ahhoz, hogy a kérdés megfejtetlen maradjon), hogy például a budapesti doktor, akit annak idején a gróf „hozatott le” Vajszkára, miért alakított ott a két háború között, a nemzeti gyűlölködés éveiben, szerbeknek, magyaroknak közös szövetkezetet, és a doroszlói patikus, aki bizonyára más álmokkal hagyta el az alma matert, miért szentelte életét, szabad idejét egy kis falu tűzoltótestetének.

És ez a fiatal tanító is, aki itt előttem, a színpadon mosolyogva, a zökkenőknél cinkos szemhunyorítással, vezényli a kis iskolások tamburazenekarát, érzem, ez is itt fog maradni élete végéig.

Mert errefelé mindent végigcsinálnak. Másutt is vannak falun értelmiségiek, kultúrmunkások, akik ott élnek, dolgoznak öt évig, tíz évig, azután legtöbbször megy tovább, — de itt, ezekben a Duna menti falvakban nagyon gyakran egy életre szól az áldozat. Mintha valami varázslat lebegne a rétek fölött, és az emberek is belenőnének a földbe, mint a zölddel befuttatott kis házak az utak mentén.

Aki egyszer ide jön, de különösen aki itt teremteni, alkotni kezd, az itt is marad, — és úgy látszik, nem bánja meg.

A második titok nemcsak Duna menti titok. Másutt is megtalálható, de talán sehol ilyen kifejezetten nem érezni, mint itt. Ez pedig az Ö. T. T.,

ahogyan a doroszlóiak a fecskendőautóra írták, vagyis, magyarul, az önkéntes tűzoltótestet.

Nem akarom elismételni mindazt, amit az ünnepi beszámolóból hallottam az önkéntes tűzoltóság szerepéről és jelentőségéről — amitől az ünnepi szónok annyira megilletődött, hogy a tűzoltószerek karbantartásáról szólva tűzoltó szerveket mondott —, de való igaz, hogy ezekben a falvakban a tűzoltóság sokkal inkább jelent közügyet és köztiszteletet a végső konzekvenciáig, mint bárhol másutt. és hogy — ne mosolyogjon ezen senki — itt is van egy megfektetlen miért.

Mert emlékszem a bezdáni áradásra, amikor ugyanezekben a falvakban csak nagy nehezen lehetett megmagyarázni az embereknek, hogy el kell menni ásóval, lapáttal a bezdániaknak és kolutiaknak segíteni. Tudták jól, hogy ők is úsznak, ha Bezdánna! beszakad a gát, de ez a tudat közel sem hatott úgy, ahogyan az ember várta volna. S hogy nem a közösségi érzet hiányáról, csak annak lokális korlátozottságáról volt akkor szó, azt legjobban a tűzoltóság intézménye bizonyítja.

Mert a helyi tűzoltótestet, az más. Arra semmilyen anyagi áldozat nem sok, pénzzel, munkával, fogattal mögötte áll az egész falu.

Valamilyen, a zárt kis közösségek önmagukra utaltságának korából származó, atavisztikus rajongás veszi körül ezeket a sisakos legényeket, és ez, bocsánat a szépségtörő hasonlatért, egy kicsit, az önvédelemre összehozó polgárok képében, az ógorög városállam levegőjét idézi.

De lehet, hogy mindez érzéki csalódás csupán, amelyet a csillogó tűzoltósisakok látványa keltett bennem, és csak itt a Duna menti rétek csendjében — ahol még gólyafészkek is akad a kéményen —, csak itt tűnik szembe ilyen élesen.

Akárhogy is van, érdekes tanulmányt lehetne írni a magánvagyon és a közvagyon fogalmának fejlődéséről a falusi emberek tudatában és általában a közösségi érzés fejlődéséről a legszélsőségesebb individualizmus korában, egy látszólag teljesen apolitikus szervezet — az önkéntes tűzoltóság által.

A harmadik titok talán a legszebb.

Mintha itt a tett nyoma is tovább maradna meg a földben és az emberekben, mint másutt, folytonosságra, követésre ösztönözve.

A dolog azzal kezdődött — így mesélik a doroszlóiak —, hogy 1848-ban Komáromi bíró élete kockáztatása árán megmentette a szomszédos szerb községet, Sztapárt — hogy korbáccsal éljek — a felperzselttetéstől.

És azzal folytatódott, hogy egy évszázadon át, míg hadak jöttek-mentek ezen a vidéken, a két falu tartotta és ápolta a barátságot, amit ma testvériségnek neveznek.

Bármennyire tudománytalannak is tűnik, én itt is, ebben is ennek a csendes Duna menti világnak a hatását érzem, ahol csendesebbek, megfontoltabbak az emberek, közelebb vannak a természethez és talán épp ezért egymáshoz is.

Mert hogyan lehetne másképp magyarázni azt a tényt, hogy itt becsülete volt a békének, megértésnek, emberségnek akkor is, amikor nem messze innen, látszólag ugyanilyen falukban, vért csorgatott a gyűlölet?

Azt mondják, hogy itt akkor alakult meg a Móricz Zsigmond Kultúr-egyesület, amikor a környéken a sváb Kulturbund kítüzte a sovinizmus és a faji gyűlölet cégérét.

Ehhez talán nem is kell további kommentár.

És most ünnepelnek, a maguk módján, Duna mentiesen.

A környékbeli falvakból eljöttek a tűzoltók és a népi táncsoportok, megajándékozni az ünnepelteket és szórakoztatni az ünneplő falut.

A színpadon most, az ünnepi beszédek és a töméntelen bekeretezett elismerő oklevél és kitüntetés átadása után, az iskola tamburazenekara játszik. A hátam mögött két öreg váltogatja csendesen a szót:

— Láttam én már rég, hogy viszik a gyerekek a tamburát a hónuk alatt, de nem is hittem volna, hogy ez is van...

— Hogyne lenne, nagy fejlődés ez. Dolgoznak velük a tanítók.

— Úgy látszik, nemcsak imitálnak, hanem meg is találják a drótot.

— Meg ám. Ott az én unokám, a Lajcsi is, ő a legkisebb közöttük.

— No, az is ott van?

— Hogyne, ő a fő pengető mester...

Mialatt a kultúregyesület táncsoportja ropja a csárdást a színpadon, hozzámhajol az egyik régi vezetőségi tag, akinek az imént könny csillogott a szemében, amikor évtizedes fáradozásáért átvette az elnöktől a díszoklevelet:

— Nézze azt a szélső táncospárt. Az egyik a leggazdagabb paraszt, a másik meg egy kubikos gyereke. Ez ma már természetes. De nem volt könnyű elérni; hosszú évek küzdelmébe került...

Nem kell félreérteni. Az öreg doroszlói pontosan úgy értette a dolgot, ahogyan mondta: osztálybékéről beszélt. Erről álmódoztak ők a második világháború előestéjén, amikor a Móricz Zsigmond Kultúregyesületet megalakították. És ha mégannyira naiv és mosolyogtató is ez az álom, mégsem tagadható meg tőle huszonöt esztendő munkája, szívós, csökönyös embersége, amely, ha osztálybékével nem is, de mindenesetre művelődéssel termett: tánccal, zenével, színelőadással, könyvtárral és egy még be nem fejezett, nemrég tető alá hozott új kultúrotthonnal.

Két napig tart az ünnepség, és van itt minden. Még díszfelvonulás is, olyasféle, mint a fővárosban május elsején: a felvonulás vezérkara, három tűzoltóparancsnok csillogó sisakban, nyitott terepjáró gépkocsin járul a dísztribün elé engedélyt kérni a felvonulás megkezdésére.

A gépkocsi lassan, lépésben kanyarodik az emelvény elé, két első kereke belezöttyen a tribün előtt húzódó sekély vizesárokba, és a feszes vigyázzban tisztelegni készülő parádéparancsnok, ott a sofőr mellett, megbillen, majdnem bukfcenet vet a motorházon át. Csekélység. Senki se jön zavarba, legkevésbé ő maga. Kiegyenesedik, tiszteleg és raportíroz...

Van még egy ünnepi beszámoló, ezúttal szerbül — mivel az esti akadémián magyarul mondták —, és a szónok, ugyanaz, aki az este beszélt, s beszéd közben össze találta keverni a kézirat lapjait, a sikertelen rendezési próbálkozások után félreteszi a paksaméta egy részét, és csengő magyar nyelven bementja a mikrofonba: „Ezt kihagyom”. Azután, mintha mi sem történt volna, valahol a végénél folytatja a szerb beszédet. Senki még csak el sem mosolyodik. De úgy látszik, nem is hiányzik senkinek a kihagyott rész. Az embernek az a gyanúja támad, hogy nem is nagyon fontos itt, hogy ki mit mond és hogyan mondja, csak beszéd legyen, ünnep legyen, hogy emlékezzenek rá.

De van a beszédeken, parádékon és táncműsorokon kívül még egy fontos kelléke az ünnepnek: a lacikonyhával egybekötött vendéglő, kitűnően megszervezett kiszolgálással.

Működött a vendéglő este, működött másnap egész nap, és a kiszolgálás minőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az az eset, amikor a

délutáni táncműsor kellős közepén megjelent a színen a bemondó, és ünneplés hangon jelentette, hogy a távozni készülő vidéki csapatok legénységéből két tűzoltó — eltűnt!

A közönség előbb meghökken, majd valami nevetésképpen morajlott fel, és mellettem csendesen megszólalt egy bácsi:

— Dehogy tűntek el. Nézzék csak meg az ivóban az asztal alatt...

Végül, volt itt valami, ami így ma már talán csak a Duna mentén szokás. Olyan régimódi szívből jövő vendéglátás, amelyben a szó szoros értelmében részt vett az egész falu. Mert szálloda ugyan nincs Doroszlón, de vannak „tisztaszobák”, és a sok vendég elégedetten kelt fel a zenés ébresztőre. Azt talán mondani sem kell, hogy a vendéglátás többnyire nem maradt pusztán vendéglátás. Barátságok is kötődtek és még ki tudja... hiszen annyi fiatal sürgött-forgott itt ezen az ünnepen.

Még nekem is akadt barátom:

Egy tizenkilenc éves legényke, aki elvégezte a nyolcosztályos iskolát és most, ahogy mondja, a földön dolgozik látástól vakulásig és aki, mint egy agronómus vagy közgazdász, részletesen elmagyarázta nekem, hogy mi a hibája, fogyatékosága a doroszlói szövetkezetnek.

Azt is elmagyarázta, hogy ők messze esnek a nagy fogyasztóközpontoktól, és ezért nem nagyon lehet náluk gyümölcsrel, zöldséggel foglalkozni, ami többet hozna a konyhára.

Mire odáig jutott, hogy mindenáron tovább szeretne tanulni, mert nemcsak dolgozni akar, hanem élni is szeretne, kultúremler módjára, már fejjenként két üveg sört ittunk meg, de azért még megértettem, hogy valahogy itt a Duna mentén is gyorsabban kezd az óra járni.

Mert ahogy ő mondta, sokan vannak még fiatalok, akik nincsenek egészen megelégedve a dolgok mai állásával a faluban...

Másnap este, amikor indultunk hazafelé, Doroszlón még javában állt a bál. Hiszen nem akad minden évben ilyen ünnep, és ezt meg kell ülni úgy istenigazából. Hogy emlékezzenek rá a gyerekek még akkor is, amikor már öregemberek lesznek.

Mert ha már csinálnak valamit, azt alaposan csinálják itt a Duna mentén, átellenben Baranyával.